

Forskningsudgravningen

– en nødvendighed

Josefine Frank Bican, forskningsassistent, Nationalmuseet

Forskningsgravningen bliver ofte udråbt som en luksusundersøgelse, hvor der er tid til både dette og hint. Her kan arkæologen ligge på knæ med penslen i hånd og give sig god tid til sit studieobjekt. Imens knokler de bygherrebetalte kolleger rundt og fremdriver kvantiteten i håb om, at fremtiden engang vil kunne anvende det de finder. Dogmer og fordomme er der nok af.

Det er tilsyneladende med jævne mellemrum nødvendigt at have en diskussion om, hvorvidt vi som arkæologer skal grave eller ikke. Det turde dog være en ganske unødvendig diskussion, da det ved lov er givet, at der i forbindelse med anlægsarbejde skal foretages arkæologiske undersøgelser i fald det skønnes relevant, og samfundet således har besluttet, at de kulturhistoriske levn og værdier er væsentlige og skal sikres videnskabeligt.

Undertegnede er blevet bedt om at redegøre for væsentligheden ved forskningsgravningen med udgangspunkt i Nationalmuseets undersøgelser ved Tissø. Hvorfor skal sådanne i det hele taget finde sted, når samfundet på anden vis understøtter arkæologiske undersøgelser i et ikke helt ubetydeligt omfang? Størsteparten af de arkæologiske undersøgelser er finansieret af anlægsarbejde, de såkaldte redningsgravninger eller kapitel 8 gravninger.

Forskningsgravningens betingelser

Man kan inddele de arkæologiske udgravninger i to typer: Forskningsudgravningen og redningsudgravningen. Disse adskiller sig i al væsentlighed i følgende:

1. Lovgivning:

Hvor redningsgravningen er givet ved lov, står og falder forskningsudgravningen på mere eller mindre tilfældige faktorer som lodsejers tilladelse og ekstraordinær økonomisk støtte.

2. Finansiering:

Hvor redningsudgravningen er finansieret ved lov af bygherre, skal arkæologen selv søge midler til forskningsgravningen.

3. Selvvalgt forskning:

Hvor valget af undersøgelsesområde ved redningsundersøgelsen er givet af et mere eller mindre tilfældigt (i al fald i arkæologisk sammenhæng) anlægsarbejde, så er undersøgelsesområdet og objektet selvvalgt i forskningsudgravningen.

De vidt forskellige økonomiske forudsætninger giver et meget forskelligt udgravningsgrundlag – og det på mere end ét plan. Redningsgravningerne er ikke kun redninger i kulturhistorisk forstand, men er også så at sige en social redning, idet deres eksistens er med til at give et variabelt antal af arkæologer fast arbejde. Fast arbejde så længe, der bygges og anlægges vel at mærke. Går anlægsarbejdet i stå er det ikke kun byggeindustriens arbejdsfolk, der mister deres arbejde, men også arkæologerne (måske burde vi gå i samme interesseorganisation?).

Forskningsudgravningen er den fastansatte arkæologs privilegium. Et selvvalgt objekt undersøges for at tilfredsstille netop denne ene forskers lyst til at forske i noget bestemt. Forskningsgravningerne er få, riget fattes penge og Kulturstyrelsens pulje til den slags er begrænset samtidig med, at det kan være vanskeligt at få del i fondsmidlerne. Derfor opfattes forskningsgravningen ofte af udenforstående kolleger for at være en luksus. En luksusudgravning, hvor man har tid til at fedte med sine ting og undersøge dem til bunds. Og det er lige her filmen knækker.

En forskningsgravning er vigtig, idet man selv har udset sit forskningsobjekt med et specifikt forskningsformål for øje. Her må ”redningsarkæologen” undervejs opfinde undersøgelsens problemstilling og videnskabelige potentiale. Det ene er såmænd ikke

mere videnskabeligt en det andet – bare det er grebet rigtigt an – men det må da absolut fastholdes, at forskningsgravningen er et uvurderligt middel i den arkæologiske forskning. Lad det lige blive slået fast: Selvom man vidste, at noget ud over det sædvanlige rørte sig under mulde, så var pladser som Tissø og Lejre ikke blevet opdaget, fundet og undersøgt uden forskningsgravningen, og så havde vort syn på samfundet i germansk jernalder og vikingetid været ganske anderledes.

Hvis ikke vi selv kan udvælge vore forskningsobjekter og problemstillinger, så går forskningen simpelthen i stå. Her må redningsgravningen fremstå som en nødvendig akkumulering af ikke selvvalgt forskningsmateriale, idet vi har lavet en aftale med samfundet om, at de bygger, og vi sørger for, at den kulturarv, der forsvinder, kan indgå i fremtidens forskning.

Arkæologien må være den eneste forskningsdisciplin i verden, hvor forskeren finder det i sin orden at få udleveret et mere eller mindre tilfældigt forskningsobjekt. Dette er et mål vi har nået i aftalen med staten om kulturarvens bevarelse og anlægsarbejde. Som modydelse modtager vi penge til livets ophold og kulturhistorien er sikret. Så langt så godt, men det betyder vel ikke, at man ikke udøver et stykke forskning?

Udgravning er forskning

En arkæologisk undersøgelse er ikke et stykke rutinearbejde, der ligeså godt kunne foregå ved et samleband, hvor det arkæologiske arbejde udføres i form af en endeløs uvedkommende og formålsløs registrering. Har du nogen sinde tænkt over, hvorfor det er vigtigt at beskrive en anlægsfyld som: ”Brungrå, homogen let sandet leret muld med nister af trækul og enkelte stykker brændt ler – anlægget forstyrret af dyregang mod vest” (?).

En arkæologisk undersøgelse er et stykke forskningsarbejde, hvor arkæologen på forhånd har udset sig netop den problemstilling, som den pågældende lokalitet har potentiale til. Hvor man danner sig et overblik over den pågældende plads og dens funktion, og udvælger netop de objekter, der er væsentlige for at løse den givne problemstilling. Et emne som Ejstrud & Jensen så udmærket redegør for i deres bog om pladsen ved Vendehøj (2000:129ff.).

At en udgravning er et stykke forskningsarbejde er ikke noget nyt, Torsten Madsen har tilbage i 1988 et indlæg i AUD (AUD 1987 s. 20ff.), hvor netop dette emne i forhold til redningsgravningen tages op. Som sagt i begyndelsen, en diskussion, der ikke er ny, men absolut ej heller uvæsentlig.

Forskningsgravningen burde ikke adskille sig fra redningsgravningen ud over det, der allerede er redegjort for. Man kan måske sige, at forskningsgravningen gerne skulle bidrage med noget nyt, hvor man ved redningsudgravningen kan finpudse og supplere det allerede kendte. Dette betyder naturligvis ikke, at det omvendte ikke også kan være tilfældet, men det turde være den egentlige forskel de to typer af gravninger imellem.

Tissø

Tissø, der for øvrigt ikke udelukkende er en forskningsgravning, men tillige en redningsgravning pga. nedpløjning, er ikke den eneste forskningsgravning jeg har deltaget i, men den jeg har bedst kendskab til – og som daglig leder på stedet må jeg sige, at min strategi og måde at håndtere de enkelte arkæologiske objekter på ikke adskiller sig fra, hvad jeg har gjort på såkaldt mere almindelige redningsudgravninger. I begge tilfælde gælder det om at være sin opgave voksen. Der skal formuleres en problemstilling, de enkelte objekter skal vurderes og prioriteres: Hvilke anlæg, der skal undersøges og ikke mindst, hvorledes skal de undersøges.

På Tissø har vi langt fra undersøgt alt. Her er de objekter, der kunne medvirke til at give et overblik over pladsen og dens forskellige funktioner blevet udvalgt og undersøgt. Undervejs har vi prøvet, at undersøge de forskellige anlæg på forskellig vis, som et forsøg på at kunne hente andre oplysninger ud af materialet end det, der umiddelbart lå for. Dette gav nogle gange resultat og andre gange ikke. Vi er nu efter en længere pause vendt tilbage på stedet, men ikke for at fortsætte de endeløse udgravninger (jeg kunne såmænd blive ved derude resten af mit liv), men for enten at færdiggøre undersøgelser fra tidligere eller gå tilbage for at foretage yderligere undersøgelser af særligt interessante objekter. Og det er lige netop her, at man kan finde forcen ved forskningsudgravningen. Her findes så at sige flere skud i bøssen – ikke i forhold til det enkelte undersøgte arkæologiske

anlæg (jf. Ejstrud og Jensen 2000: 124 f.), men i forhold til lokaliteten som sådan. Til forskel fra redningsudgravningen bliver de arkæologiske anlæg og undersøgelsesspor liggende.

Det er i virkeligheden her, den egentlige diskussion turde udspringe og ikke ud fra, hvorvidt en udgravning burde finde sted eller ej. Cand. mag. i antropologi Lotte Høgh, skrev i sit speciale ”*Den beskidte kulturhelt*” om arkæologien og arkæologerne (en del af dette kan læses om i FAF nr. 18, 2008). En af hendes pointer var, at vi (arkæologerne) havde ”sejret ad helvede til”, forstået på den måde, at selvom folket syntes, at arkæologi er spændende og vigtigt – vi har alle mødt dem, der altid gerne har villet være arkæologer som børn – så tror de, at vi ved alt, og er derfor uforstående overfor, at vi overhovedet behøver at grave mere. Et spørgsmål vi vel alle før eller siden har fået stillet ved familiefesten, i byen, af byherre osv. Det betyder naturligvis, at vi har et alvorligt forklaringsproblem, når vi således er nødt til i tide og utide at forsvare vort erhverv. Der er jo fx aldrig nogen, der stiller spørgsmålstejn ved, hvorvidt hjerneforskeren nu har brug for at vide mere, eller om trendforskeren ikke snart er løbet tør for trends. Jeg kan heller ikke forstille mig, at en ingeniør eller en skolelærer bliver spurgt om, de nu også får penge for det de laver.

Hvorfor grave?

Rygterne vil vide, at Kulturstyrelsen arbejder på, at vi i fremtiden skal kunne argumentere for, hvorfor vi skal udgrave – man kan så kun undrer sig over, at dette ikke har været tilfældet tidligere (det ved jeg godt det har), men at det skulle være et problem eller en trussel mod vor eksistens kan kun være en falliterklæring. Har man så kun gravet for at få brød på bordet? Hvor mange udgravninger har lukket ned før tid, fordi pladsens potentiale ikke var, hvad man

havde håbet på og regnet med? Grib i egen barm, så griber jeg i min.

Artiklerne fra ”*Archaeological Dialogues*” nr. 18.1.2011 viser, at de mere eller mindre bevidstløse arkæologiske undersøgelser i forbindelse med anlægsarbejde (tør man sige registrering?) ikke kun er problematiske i vor del af verden. Her stilles ligeledes spørgsmålstejn ved, hvorvidt man kan forsvare de endeløse bygherrebetalte udgravninger, hvis resultater aldrig bliver mangfoldiggjort eller tilstrækkelig inddraget i forskningen (eks. Cherry: 2011:12) Og det er måske i virkeligheden lige netop her hunden ligger begravet. Kollegiale ytringer som: ”her undersøger vi alt”, er et sørgeligt tegn på, at der nogle steder (heldigvis langt fra alle) ikke er den grundlæggende videnskabelige forståelse for, hvad en udgravning er eller skal/kan bruges til.

Jeg vil således ikke stille spørgsmålstejn ved, hvorvidt der skal graves – for det skal der – udgravningen er jo arkæologiens primære redskab i forskningen, ligesom jeg ej heller vil vurdere en forskningsgravning som bedre eller finere end en redningsgravning, da de begge har deres forcer i udgangspunktet: det ene selvvalgt og det andet ved det ukendte. Grebet an på den rigtige måde kan begge bidrage med nyt såvel som vigtigt i den arkæologiske forskning.

I virkeligheden ligger problemet måske hos os selv, da opfattelsen mellem de to udgravninger er, at de er væsensforskellige. Vi glemmer ofte i jagten på arbejde, at en arkæologisk udgravning, hvad enten der er tale om en rednings- eller en forskningsudgravning grundlæggende er forskning, og derfor skal behandles som sådan. På den led kan alle udgravninger, hvad deres økonomiske forudsætninger så en måtte være, anskues som forskningsgravninger.

Litteratur

Archaeological Dialogues 18.1.2011

Cherry, John F. (2011): Still not digging, much.
I: *Archaeological Dialogues*, 18, s. 10-17

Ejstrud, Bo & Claus Kjeld Jensen: *Vendehøj – en landsby og gravplads. Kronologi, organisation, struktur og udvikling i en østjysk landsby fra 2. årh. f. Kr. til 2. årh. e. Kr.* Jysk arkæologisk selskabs skrifter 35.

Høgh, Lotte (2008): Kulturheltens Arv – Arkæologiens nationalvidenskabelige forpligtigelse.
Arkæologisk Forum nr. 18, 2008, s. 2-7.

Madsen, Torsten (1988): Prioritering i arkæologien – et diskussionsbidrag. *AUD* 1987, s. 20-23.